

RELACJA ZAWODNIKÓW Z TRENEREM LUB *SENSEIEM* – ODPOWIEDNIO W SPORCIE I SZTUKACH WALKI

Ogólna teoria sztuk walki lub sposobów walki rozwijana jest systematycznie od roku 2000, między innymi na łamach Rocznika Naukowego „Ido – Ruch dla Kultury/Movement for Culture”¹. „O tożsamości każdej z nauk decyduje zwłaszcza problematyka i specjalistyczny język: nazewnictwo, kategorie, pojęcia, hipotezy, teorie. Jedynie nauki dojrzałe posiadają swoistą, oryginalną metodologię szczegółową (...) w przypadku humanistycznej teorii sztuk walki istnieje już specjalistyczny periodyk naukowy (wskazany wyżej – dopisek autora). (...) wypracowanie odrębnej metodologii badań nie musi być konstytutywne dla zaistnienia nauki o sztukach walki”, jak pisał kiedyś Kazimierz Obodyński². Przymiotnik „humanistyczna” wynika tu głównie z ogniskowania uwagi na człowieku, który umiejscowiony jest w centrum naukowej, interdyscyplinarnej refleksji. Toteż kolejnym krokiem rozwoju teoretycznej refleksji w rzeszowskiej szkole naukowej była tu szerzej rozumiana „antropologia sztuk walki”, z rozwinięciem aspektów filozoficznych, socjologicznych i antropologiczno-kulturowych³.

W skali globalnej sztuki walki badane są najczęściej na gruncie nauk o kulturze fizycznej i nauk o sporcie. „Jak wykazał w swych licznych pracach

---

¹ Od roku 2011 jest to już „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, wydawany w języku angielskim, ale z poszerzonymi polskimi streszczeniami publikowanych prac.

K. Obodyński (2003), *Podstawy teoretyczne humanistycznej nauki o sztukach walki*. W: W.J. Cynarski, K. Obodyński [red.], *Humanistyczna teoria sztuk i sportów walki. Koncepcje i problemy*, Rzeszów: 11.

W.J. Cynarski (2012), *Antropologia sztuk walki. Studia i szkice z socjologii i filozofii sztuk walki*, Rzeszów; W.J. Cynarski (2018), *Current problems of the sociology of martial arts according to the Rzeszow School*, „Arrancada”, 18(4): 315-335.

Cynarski, dalekowschodnie systemy samorealizacji (w tym zwłaszcza sztuki walki) zasługują z racji swej specyfiki na równorzędne traktowanie z innymi podstawowymi dziedzinami kultury fizycznej, jak sport, rekreacja ruchowa, wychowanie fizyczne, aktywna turystyka lub rehabilitacja (...). Wojciech Cynarski proponuje ujmować sztuki walki w szeroko pojętej perspektywie systemowej. Perspektywa ta uwzględniać ma problemy duchowości i moralności, kulturowego etosu i wzajemnych zależności między różnorodnymi aspektami owej problematyki⁴. Stopniowo teoria sztuk walki została rozszerzona o zagadnienia z obszarów nauk o kulturze, antropologii filozoficznej, hoplogologii (nauka o broni i kulturach militarnych), pedagogiki i systemowej koncepcji zdrowia⁵.

Obok koncepcji rozwiniętych w rzeszowskiej szkole skupionej wokół kwartalnika „*Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, na dzisiejszy kształt *General Theory of Fighting Arts* wpłynęły także koncepcje innych autorów. W szczególności propozycje typologiczne Bolelli'ego⁶, koncepcje estetyczne i antropologiczno-kulturowe zespołu Jonesa⁷, koncepcje strategii wojennej von Clausewitza⁸, analizy pedagogiczne

---

⁴ K. Obodyński (2003), *Podstawy teoretyczne humanistycznej nauki o sztukach walki*, dz. cyt.: 13.

⁵ S. Zaborniak (2005), *Humanistyczna teoria sztuk walki doktora Wojciecha J. Cynarskiego*, „Gazeta Uniwersytecka Pracowników i Studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 4-5: 12-13; S. Cieszkowski, L. Sieber (2006), *Far Eastern Martial Arts in the Perspective of Culture Sciences*, „International Journal of Eastern Sports & Physical Education”, 4(1): 217-226; K. Obodyński (2009), *Anthropology of martial arts as a scientific perspective for research*. W: W.J. Cynarski [red.], *Martial Arts and Combat Sports – Humanistic Outlook*, Rzeszów: 35-50; S. Cieszkowski (2010), *System i szkoła Idōkan Budō. O nowej książce prof. Wojciecha J. Cynarskiego*, „Ido – Ruch dla Kultury/Movement for Culture”, 10(1): 151-152; K.R. Kernspecht, D. Brizin, W. J. Cynarski (2012), *Martial Arts Phenomenon – Research and Multidisciplinary Interpretation*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 12(4): 82-84; W.J. Cynarski (2019), *Sztuki walki i sporty walki. W kierunku ogólnej teorii*, Gdańsk; P. Pawelec (2020), *Martial Arts and Combat Sports. Towards the General Theory of Fighting Arts: book review*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 20(1): 54-57.

⁶ D. Bolelli (2008), *On the Warrior's Path. Philosophy, Fighting, and Martial Arts Mythology*, Berkeley.

⁷ D.E. Jones [red.] (2002), *Combat, Ritual and Performance. Anthropology of the Martial Arts*, London.

⁸ W.J. Cynarski, L. Sieber (2012), *Towards a general theory of fighting arts*. W: W.J. Cynarski [red.], *Martial Arts Phenomenon – Research and Multidisciplinary Interpretation*, Rzeszów: 16-26.

Woltersa i Szyszko-Bohusza⁹. Trudno przecenić też dyskusje naukowe toczące na konferencjach towarzystwa naukowego IMACSSS (*International Martial Arts and Combat Sports Scientific Society*) w gronie specjalistów, jak między innymi profesorowie: Fuminori Nakiri, Abel A. Figueiredo, Thomas A. Green, Carlos Gutierrez-Garcia, Zdenko Reguli, Michal Vit, John A. Johnson, Antonio Vences de Brito i Sergio Raimondo. Wypracowana w ten sposób filozofia sztuk walki, rozumiana tu jako ich ogólna teoria, daje ramy naukowe dla rozważań o pozycjach statusowych trenera w sporcie i *sensei*, czyli nauczyciela sztuk walki.

Zdaniem tokijskiego profesora Shizuya Sato, tytuł *sensei* dotyczy czcigodnych nauczycieli z wysokimi stopniami (5-10 dan) lub profesorów akademickich. Natomiast mistrzowie, to ci z tytułem *hanshi* lub funkcją *shihan*. W danej szkole jest jeden lider – mistrz. Reszta to różnej rangi instruktorzy i uczniowie (starsi i młodszy, czyli *senpai* i *kohai*). Profesor Sato był szanowanym *sensei* z najwyższym stopniem mistrzowskim 10 dan w *jūjutsu*, posiadał najwyższe tytuły *meijin* i *hanshi*, i działał jako niekwestionowany lider organizacji IMAF – *International Martial Arts Federation* – Międzynarodowej Federacji Sztuk Walki z siedzibą w Tokio. Był on też zdecydowanym przeciwnikiem uczestniczenia w rywalizacji sportowej, pomimo iż samemu przez wiele lat intensywnie uprawiał *judo*. Dopuszczał jedynie konkursy w formach technicznych, zwanych po japońsku *kata*.

Tak więc w perspektywie *General Theory of Fighting Arts* (ogólnej teorii sztuk/sposobów walki) podjęto analizę czynników społeczno-kulturowych, które warunkują przeciwstawianie roli nauczyciela (jap. *sensei*) w sztukach walki w stosunku do roli trenera funkcjonującego powszechnie w sporcie. Jakie społeczno-kulturowe uwarunkowania powodują, że środowisko sztuk walki bardzo często przeciwstawia rolę nauczyciela (*sensei*) roli trenera funkcjonującego w sporcie?

---

⁹ J.M. Wolters (2002), 'Budō-Lehrer' – was (wer) ist das? Über unterschiedliche Aspekte der Vermittlung des Budō und der 'Lehr' – Qualifikationen in der Kampfkunst, „Kampfkunst International”, 2: 88-89; J.M. Wolters (2005), *Budo-Pedagogy*, „Ido – Ruch dla Kultury / Movement for Culture”, 5: 193-205; A. Szyszko-Bohusz (2011), *Personality of the teacher of combat sports and martial arts in the epoch of globalisation, science and technology*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 11(1) 22-26; A. Szyszko-Bohusz (2013), *The philosophy of martial arts in the ethical crisis of the scientific-technical civilization and globalization*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 13(3): 23-24.

Instytucjonalne uzasadnienie różnic

Sport jest wytworem cywilizacji zachodniej. W swej dzisiejszej postaci łączony jest z etosem olimpijskim, z kanonem *fair play*, ale najbardziej z funkcjonowaniem demokratycznego, egalitarnego społeczeństwa. Ta europejska tradycja równościowa powoduje, że trener w sportach walki staje się wynajętym instruktorem do realizacji określonego – często dość jednoznacznie – zadania. Jedynie selekcjoner kadry olimpijskiej lub narodowej cieszy się większą estymą. W dobie skrajnej komercjalizacji, celem numer jeden zawodnika i trenera sportowego jest sukces w zawodach, który przekłada się zwykle na sukces komercyjny. W sporcie wyczynowym dominuje w pracy trenera orientacja na sukces w zawodach sportowych¹⁰.

Związek między umiejętnościami trenerskimi a wynikami sportowymi jest dobrze znany¹¹. Dotyczy to nie tylko kompetencji danego trenera, ale także jego osobowości i stylu kierowania zespołem¹². W sztukach walki nauczyciele-mistrzowie są często samoukami w zakresie wiedzy pedagogicznej i metodycznej, dochodząc do niektórych metod samodzielnie przez wieloletnie doświadczenie i naśladując swoich mistrzów-nauczycieli. Z drugiej strony, wysokiej klasy trenerzy sportowi są zwykle dobrze wyszkoleni w zakresie metodyki nauczania, efektywności treningu sportowego oraz zasad postępowania w relacjach międzyludzkich¹³.

-
- ¹⁰ T. Kajtna, M. Doupona Topic (2017), *Attitudes of coaches considered by their gender, the sports and the athletes they coach*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 17(3): 48-55.
- ¹¹ Z. Czajkowski (1994), *Poradnik trenera. Rozważania o sporcie, osobowości, umiejętnościach zawodowych i pracy trenera*, Warszawa; F. Moen, R.A. Federici (2013), *Coaches' Coaching Competence in Relation to Athletes' Perceived Progress in Elite Sport*, „Journal of Education and Learning”, 2(1): 240-252; R. Żukowski (2012), *Standardy kompetencji pedagogicznych nauczycieli sportu – trenerów*, „Studia Dydaktyczne”, 24: 147-156, <http://dydaktyka.uni.lodz.pl> (20.11.2019).
- ¹² J. Dobrzeńcki (1974), *Wpływ wzajemnych stosunków między trenerem a zawodnikiem na szkolenie sportowe*, „Roczniki Naukowe WSWF”, 2: 169-187; Z. Czajkowski (2008), *Istota i znaczenie umiejętności społecznych trenera*, „Ido – Ruch dla Kultury / Movement for Culture”, 8: 72-85; J. Occhino, C. Mallett, S. Rynne, K. Carlisle (2014), *Autonomy-supportive pedagogical approach to sports coaching: Research, challenges and opportunities*, „International Journal of Sports Science and Coaching”, 9(2): 401-416.
- ¹³ K. Kurzawski (1994), *Ocena przygotowania trenerów do kierowania procesem treningu*, „Trening”, 1(21): 136-145; P. Werthner, P. Trudel (2006), *A new theoretical perspective for understanding how coaches learn to coach*, „Sport Psychologist”, 20(2): 198-212; F. Moen, R.A. Federici (2011), *Perceptions of coach competence and perceived need satisfaction: assessing a Norwegian Coach Competence Scale*, „The International Journal of Coaching in Organizations”, 8(32): 124-138; S. Lara-Bercial, C.J. Mallett (2016), *The practices and developmental pathways of professional and Olympic serial winning coaches*, „International Sport Coaching Journal”, 3(3): 221-239.

Zbigniew Czajkowski wyróżnił w pracy trenera pięć stylów kierowania zespołem sportowym, a mianowicie: „władczy (dyktatorski, autorytarny), zwierzchniczy, formalny, współpracujący (demokratyczny) i przyjazny”¹⁴. Wskazał on też jednoznacznie (na podstawie swej długoletniej obserwacji uczestniczącej środowiska sportowego, zwłaszcza szermierki sportowej), że: „najlepszymi i skutecznymi stylami kierowania są styl współpracujący i przyjazny”¹⁵. W przypadku trenerów w sporcie styl współpracujący, demokratyczny, wydaje się być rzeczywiście najbardziej efektywny. Zwłaszcza, że – jak zauważył Bogdan Berdel – młodego sportowca denerwuje często fakt podporządkowania trenerowi. Natomiast w sztukach walki relacje mają nieco inny charakter. Mocniej akcentowane i szanowane jest starszeństwo oraz – z drugiej strony – dążenie do nieagresji i stanu harmonii¹⁶.

W sporcie styl autorytarny pojawia się względnie rzadko, może częściej w tych sportach walki, które wywodzą się wprost ze sztuk walki, jak *judo*. I wówczas paradoksalnie może to prowadzić do sportowych sukcesów. Ale występuje też ryzyko, że między trenerem a utalentowanym zawodnikiem wystąpi kryzys relacji i negatywne emocje uniemożliwią wówczas efektywną współpracę. Trener o wielkim autorytecie, jak kiedyś Feliks Stamm, osiągnął wysoki status w środowisku oraz społeczne uznanie i zasłużoną sławę nie tylko z racji wyników jego podopiecznych. Był dla trenowanych przez niego bokserów jednocześnie nauczycielem i jakby ojcem. Mógł więc osiągnąć pozycję statusową pokrewną do posiadanej przez wielkich mistrzów-nauczycieli sztuk walki. Wówczas łatwiej jest stosować zasady nauczania, egzekwować dyscyplinę, rozwiązywać ewentualne konflikty i osiągać sukcesy sportowe¹⁷.

Relacje podporządkowania w hierarchicznych społeczeństwach Japonii i Korei powodują, że nie ma tam problemu z uznaniem nadrzędnej roli *sen-sei*¹⁸. Pozycja mistrza-nauczyciela jest tam także uświęconą tradycją. *Shihan* jest „przewodnikiem na dobrej drodze” Pomimo, że różne sztuki walki

¹⁴ Z. Czajkowski (2008), *Istota i znaczenie umiejętności społecznych trenera*, dz. cyt.

¹⁵ Tamże: 73.

¹⁶ B. Berdel, A. Kawalec (2003), *Relacje interpersonalne w kulturze fizycznej. Trener – zawodnik*. W: W.J. Cynarski, K. Obodyński [red.], *Humanistyczna teoria sztuk i sportów walki. Koncepcje i problemy*, Rzeszów: 94-98; W.J. Cynarski, B. Berdel (2000), *Warsztat pracy instruktora sztuk walki, jako nauczyciela kultury fizycznej – uwagi ogólne*, „*Ido – Ruch dla Kultury*”, 1: 128-131.

¹⁷ Z. Czajkowski (2008), *Istota i znaczenie umiejętności społecznych trenera*, dz. cyt.; G. Arziutov, S. Iermakov, P. Bartik, M. Nosko, W.J. Cynarski (2016), *The use of didactic laws in the teaching of the physical elements involved in judo techniques*, „*Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, 16(4): 21-30.

¹⁸ W.J. Cynarski (2016), *Three patterns of group relations in martial arts schools*, „*Studies in Sport Humanities*”, 19: 54-59.

pochodzące z Azji wschodniej lub południowo-wschodniej mają ustalone instytucje społecznego funkcjonowania nie zawsze w podobny sposób, zazwyczaj nauczyciel jest kimś jak ojciec w patriarchalnej rodzinie. W przypadku szkół *kung-fu* określenie mistrza-nauczyciela (*sifu* lub *shifu*) odnosi się wprost do ojca w rodzinie, co wynika z etyki społecznej konfucjanizmu kształtującej przez wieki chińskie społeczeństwo. Ale *sensei* jest też trochę jak *guru* i przewodnik. Może jednak *guru* w mniejszym stopniu, bo niewielu dzisiejszych mistrzów sztuk walki stara się wpływać na duchowy rozwój swoich uczniów (chyba, że nauczyciel sztuk walki jest jednocześnie osobą duchowną, np. buddyjskim mnichem lub katolickim księdzem). Natomiast rola przewodnika na trudnej drodze do mistrzostwa jest chyba trafnym określeniem tego, czego uczniowie lub ich rodziny oczekują od swego *sensei*; czyli jego roli zawodowej, a w relacji do uczniów – roli społecznej lub zespołu ról.

Osobowość i wzór osobowy trenera ma znaczenie zarówno dla osiągnięć w sporcie (sporty walki), jak i w sztukach walki lub „drogach walki” (angielskie *martial ways*)¹⁹. Jednak w tradycyjnie rozumianych sztukach walki ich znaczenie wydaje się zdecydowanie większe. Wynika to ze społecznej roli mistrza sztuk walki, czyli zbioru społecznych oczekiwań związanych z jego pozycją w środowisku sztuk walki. Jest to różnica uwarunkowana kulturowo. Mistrz powinien więc być wychowawcą i jako taki ma potencjalnie stosunkowo duży wpływ pedagogiczny²⁰.

Mistrzostwo w tradycyjnie rozumianej drodze sztuk walki nie wymaga potwierdzenia wynikami w rywalizacji sportowej. Cele są więc inne, niż w sportach walki. Odpowiedzialność zaś jest być może większa. Adept dostaje narzędzia walki, jakimi są umiejętności techniczno-taktyczne do konfrontacji bezpośredniej poparte wysokim poziomem sprawności fizycznej. Proces edukacyjny i treningowy rozłożony jest na lata. Stopniowo osiągane

---

¹⁹ Wskazują na to liczni badacze, jak m.in.: K. Zuchora (1971), *Wzór osobowy trenera w świetle różnic pokoleniowych*, „Sport Wyczynowy”, 3: 20-27; J.M. Wolters (2002), *‘Budō-Lehrer’ – was (wer) ist das?* dz. cyt.; A. Szyszko-Bohusz (2011), *Personality of the teacher of combat sports and ...*, dz. cyt.; W.J. Cynarski (2012), *Antropologia sztuk walki. ...*, dz. cyt.; J.A. Johnson (2017), *From technique to way: an investigation into taekwondo’s pedagogical process*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 17(4): 3-13.

²⁰ F. Fredersdorf (1986), *Japanische Budo-Disziplinen und Abendsländische Bewegungskultur. Entstehung, Verbreitung und Aneignung kulturfremder Sportarten am Beispiel japanischer Kampfkünste*, Berlin: 123-148; B. Berdel, A. Kawalec (2003), *Relacje interpersonalne w kulturze fizycznej ...*, dz. cyt.; W.J. Cynarski, J. Lee-Barron (2014), *Philosophies of martial arts and their pedagogical consequences*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 14(1): 11-19.

są umiejętności samoobrony w realnych sytuacjach walki, odporność psychiczna, samodyscyplina i samokontrola. Drogi sztuk walki są sztuką człowieczeństwa, więc celem głównym jest ukształtowanie dobrego, wartościowego społecznie człowieka. Nauczyciel powinien być właśnie wychowawcą, wskazującym moralną drogę i dającym przykład jej realizacji²¹.

W przypadku sztuk walki, które weszły na drogę rywalizacji sportowej, ostre przeciwstawienie ról trenera i *sensei* ulega zatarciu. Dotyczy to przykładowo sportowego *jujutsu* i *karate* (w różnych odmianach i organizacjach), sportowego *wushu*, *judo* i *taekwondo*. Prowadzący szkolenie jest tu jednocześnie trenerem i nauczycielem-wychowawcą. Także istotny jest tutaj fakt, że liczne organizacje sztuk walki przyznają licencje trenerskie. Tak więc następuje instytucjonalizacja w tym zakresie. Niemniej jednak mistrz-nauczyciel danej sztuki walki akcentuje, że aspekt sportowy jest tylko niewielką częścią tego, czym się on zajmuje. Przykładem niech będzie *shihan* Lesław Samitowski, 7 dan w *Kyokushin karate* i 8 dan w *kyushojutsu*, który potwierdza pełnienie funkcji trenera. Jednak zdecydowanie akcentuje on swoją rolę nauczyciela sztuki walki *karate*, która powiązana jest z medycyną sztuk walki (jap. *bujutsu ido*) i szczególną filozofią życia. „*Karate athlete*”, sportowiec, to nie to samo, co *karateka*, czyli „człowiek *karate*”²².

Możemy mówić, jak *implicité* wskazuje Samitowski, o specyficznej kulturze *karate*, która pochodzi z Okinawy i dawnego Królestwa Riukiu a współcześnie jest przyswajana w procesach inkulturacji i internalizacji w środowiskach pasjonatów w skali globalnej²³. Analogicznie upowszechniana jest kultura staro-japońskiej szermierki i japońskiej szabli zwanej też mieczem samurajskim²⁴. W podobny sposób dotyczy to chińskich odmian sztuk walki, które badane są i opisywane w kontekście całych kulturowych systemów

---

²¹ W.J. Cynarski (2012), *Antropologia sztuk walki* dz. cyt.; I. Martinkova, J. Parry, M. Wagner (2019), *The Contribution of Martial Arts to Moral Development*, „*Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, 19(1): 1-8.

²² K. Popko (2019), *Wywiad z Lesławem Samitowskim*, <https://wpna.fm/podcast/leszek-samitowski/> (20.11.2020).

²³ P.A. Piepiora, A. Szmajke, J. Migasiewicz, K. Witkowski (2016), *The karate culture and aggressiveness in kumite competitors*, „*Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, 16(2): 41-54.

²⁴ Y. Sugino, K. Ito (2010), *Tenshin Shoden Katori Shinto Ryu Budo Kyohan*, Norderstedt; A. Bennett (2015), *Kendo. Culture of the Sword*, California; S. Mor-Stabilini (2016), *The Ancient Art of the Japanese Sword. The ancient school of Tenshin Shōden Katori Shintō Ryū along the historical, cultural and spiritual path*, Bergamo. Wydaje się, że w tym przypadku powiązanie z kulturą samurajską (*bushi*) i specyficznym etosem jest jeszcze silniejsze.

i funkcjonowania społeczno-kulturowego²⁵. Relacja grupy ćwiczącej wobec *sensei* jest relacją podporządkowania. Interakcja bazuje na wzajemnym zaufaniu i szacunku przy przewadze mistrza-nauczyciela, jako tego, który „wie lepiej” Z jego strony jest to postawa wymagającego ojca, który nie zawsze znosi kaprysy i grymaszenie u dzieci. Z kolei on powinien doprowadzić swych uczniów do mistrzostwa, także szerzej rozumianego (czyli nie tylko technicznego i sportowego).

Dyskusja i konkluzje

Generalnie, rozwój relacji interpersonalnych pomiędzy trenerem a zawodnikiem jest wynikiem długotrwałej i ciągłej komunikacji opartej na współpracy, zaufaniu i oddaniu. Wpływa to na korzystną atmosferę i wyniki sportowe. Przykładowo w pływaniu trenerzy z dłuższym doświadczeniem zapewniają lepsze wsparcie dla sportowców, są bardziej oddani i rozwijają bardziej pozytywne relacje osobiste oraz stawiają mniejsze wymagania wysiłkowe wobec swoich zawodników. Ponadto – jak wnioskuje Liposek i Doupona Topic²⁶ – wielu młodych ludzi szybko kończy karierę zawodniczą ze względu na wysokie wymagania i presję wygranej ze strony trenera, podczas gdy inne walory sportu (utrzymanie dobrej formy, przełamanie strachu, radość z osiągnięcia celu) być może powinny być ważniejsze.

Fryderyk Fredersdorf wskazał na sprzeczność *budō* (z japońskiego: „drogi sztuk walki”) z duchem „racjonalnego społeczeństwa wyniku (niemieckie *Leistungsgesellschaft*)”²⁷. *Budō* dla Japończyków jest wartością kulturową, kulturowaniem tradycji, praktyką o zabarwieniu rytualno-religijnym, ucieczką od brutalnego świata kapitalizmu i sposobem na wypracowanie hartu ducha. W społeczeństwach Japonii i Korei, a zwłaszcza w sztukach walki tych krajów, funkcjonuje układ hierarchiczny, stanowiący o specyfice tychże sztuk walki. Starszeństwo opiera się na stażu w danej praktyce i posiadanej randze (stopniu, tytule). Przede wszystkim zaś Fredersdorf zwrócił uwagę na różne

---

²⁵ Więcej na ten temat: Z. Lin (2016), *On Chinese Tai Chi culture: Contemporary values and international Communications*, „Asian Social Science”, 12(10): 273-277; Y. Guo (2019), *Canton Kung Fu: The Culture of Guandong Martial Arts*, „Sage Open”, 9(3): 1-11.

²⁶ S. Liposek, M. Doupona Topic (2014), *Relations of swimming coaches towards their athletes*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 14(2): 15-22.

²⁷ F. Fredersdorf (1986), *Japanische Budo-Disziplinen und Abendländische Bewegungskultur ...*, dz. cyt.: 123-148; K. von Dürckheim (1975), *Japan und die Kultur der Stille*, Weilheim: 20.

teorie wartości, norm, świadomości i celów, różniące wschodnioazjatyckie sztuki walki od zachodniego sportu²⁸, co powoduje inne motywacje, oczekiwania i efekty. Jego zdaniem wśród centralnych wartości uprawiania sztuk walki znajdują się: dążenie do samospełnienia i oświecenia, praktyka sztuki, droga ciągłego ćwiczenia dla osiągnięcia cielesnej i duchowej jedności. Celami zaś szeroko rozumianego sportu są – według wskazanego niemieckiego socjologa – utrzymanie zdrowia, podnoszenie cielesnych możliwości, obniżenie psychicznych napięć, spędzanie czasu wolnego, estetyka ciała, związek z naturą, rozrywka i rekreacja, czyli ruch źródłem przyjemności itd.

W Japonii, w przeciwieństwie do zachodniego sportu, wynik fizyczny nie stanowi centralnej wartości. Podobnie jest ze znaczeniem zawodów – na Zachodzie zawody sportowe stanowią potwierdzenie skuteczności i często stanowią motyw ćwiczeń, podczas gdy w *budō* są odrzucane lub transcendowane, stają się medium duchowo-cielesnego kształcenia (rozwoju), a także nie stanowią wartości autotelicznej²⁹. Inna jest także rola nauczyciela. Trener czuje się odpowiedzialny za fizyczne kształcenie uczniów, ukierunkowuje trening na sukcesy w zawodach; uwikłany jest w grupowe dynamiczne procesy między sportowcami, zwłaszcza wobec „mistrzów sportu”. Natomiast mistrz sztuk walki czuje się fizycznie i moralnie odpowiedzialny za każdego pojedynczego ucznia – przedstawia uczniom cele „drogi” i możliwości pełnej samointegracji. *Sensei* buduje stabilne ludzkie związki ze swoimi uczniami, uczy i wychowuje, pełni funkcję ojcowską – wprowadzając z samoistnym autorytetem fachowości i duchowej mocy, ale koniecznie z ambiwalentną postawą przywódcy. Zdaniem Fredersdorfa, dzięki uprawianiu *jūjutsu* (jedna z japońskich sztuk walki) zyskujemy otwartość w kontaktach międzyludzkich i tolerancję wobec wzorów obcych, siłę woli i odwagę, postawę odpowiedzialności i honoru. Uprawianie *budō* jako sportu wyczynowego określa on mianem wynaturzenia.

Stanisław Sterkowicz, badając relacje interpersonalne w grupie uprawiającej *hapkido* (jedna z koreańskich sztuk walki), wykazał silną zależność hierarchii statusowej od poziomu sprawności specjalnej³⁰. Tak więc najlepsi w tej sztuce walki byli najbardziej szanowani i lubiani. Podobna zależność dotyczy mistrzów-nauczycieli, którzy mogą imponować mistrzowskim poziomem umiejętności. Starsi mistrzowie imponują już częściej wiedzą i wielkim autorytetem, jako żywe legendy sztuk walki. Co znamienne, w sportowym *judo*

²⁸ F. Fredersdorf (1986), *Japanische Budo-Disziplinen ...*, dz. cyt.: 126.

²⁹ Tamże: 123-239.

³⁰ S. Sterkowicz (2003), *Sprawność specjalna a pozycja społeczna w grupie hapkido*. W: W.J. Cynarski, K. Obodyński [red.], *Humanistyczna teoria sztuk i sportów walki...*, dz. cyt.: 79-83.

trenerzy tej dyscypliny z Japonii okazali się w dużym stopniu zamerykani-
zowani, podczas gdy trenerzy z innych krajów pozostawali jakby bardziej
pod urokiem tradycyjnej japońskiej kultury³¹. Wyniki wskazanych między-
narodowych badań porównawczych są świadectwem kulturowych dialogów
i wymian, eksplozji i implozji kulturowych wzorów w dobie kulturowej glo-
balizacji i glokalizacji. Owe wzory ulegają pewnym modyfikacjom, jednak
pewien „twardy rdzeń” decydujący o oryginalności pozostaje stały³².

Są też inne badania, których wyniki poddają w wątpliwość tezę o wy-
rażnej różnicy pomiędzy rolami trenera w sporcie walki a mistrza w sztuce
walki. Miało na przykład miejsce porównanie hierarchii 20 czynności zawo-
dowych trenera w trzech sztukach walki (*capoeira*, *karate* i *taekwon-do* ITF)
oraz „mieszanych sztukach walki” (tzw. *mixed martial arts*, lepiej znane pod
skrótom MMA, którym bliżej jest do sportów walki). Okazało się, że różnice
pomiędzy średnimi ważonymi czynności zawodowych trenerów sztuk walki
(n=182) i MMA (n=68) są statystycznie nieistotne³³. Cóż, pewne cechy wzor-
cowego trenera są wspólne dla sztuk walki i sportów walki³⁴.

Redukowanie systemów edukacyjnych, jakimi są drogi sztuk walki,
do orientalnych odmian sportu byłoby poważnym błędem merytorycznym.
Czym innym są sporty tradycyjne, jak różne ludowe zapasy i temu podobne
ludyczne postacie kultury fizycznej, gdzie wymiar duchowy występuje w bar-
dzo małym zakresie albo wcale. Tradycyjnie rozumiane sztuki walki są na-
tomiasz fragmentami narodowego dziedzictwa kulturowego różnych krajów
i narodów. Ich nauczanie wymaga wiedzy o całych systemach kulturowych,
z których wyrastają. Toteż nauczyciel sztuk walki i „dróg walki” (ang. *martial*
ways) powinien posiadać dużo szersze kompetencje, niż instruktor – specjalista
od metodyki nauczania i treningu sportowego. Dochodzi tu właśnie wymiar
duchowy „drogi wojownika”, konstytutywny dla definicji sztuki walki. Wyma-
ga to znajomości kodeksu moralnego, tradycji danej szkoły, a także pełnienia
roli wychowawcy-przewodnika przez osobę funkcjonującą jako *sensei*.

---

³¹ D. Matsumoto, S. Sterkowicz, R.D. Ray, L. Ansari, R. Bernhard (2001), *The value of coaches' values: a cross-cultural survey*. W: S. Sterkowicz [red.], *Czynności zawodowe trenera i problemy badawcze w sportach walki*, „Zeszyty Naukowe AWF”, 83 : 25-32.

³² Więcej: W.J. Cynarski (2013), *Social stratification in Japanese and some other martial arts: A comparison and discussion of changes*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, 59(1): 49-59.

³³ Z. Bujak, M.V. Muntean, D. Gierczuk (2014), *The hierarchy of professional activities of martial arts and mixed martial arts coaches*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, 14(2): 29-35.

³⁴ A. Piórko (2004), *Etos trenera wschodnich sztuk i sportów walki*, „Ido – Ruch dla Kultury/Movement for Culture”, 4: 149-154; A. Szyszko-Bohusz (2011), *Personality of the teacher of combat sports and ...*, dz. cyt.